

וכתוצאה מאי־שימת לב ראוייה שולם לבית הדפוס מעל למגיע לו; בעקבות הביקורת דרש מבית הדפוס לזכותו בתשלום המיותר.

העובדה, שהמדפיס הממשלתי מסר לבית הדפוס נייר כדי הדפסת 128,000 מעטפות והודפסו עליו גליונות הכוללים רק 126,400 מעטפות, ומתוך כמות זו הכין בית המלאכה 120,000 מעטפות בלבד, נובעת לדבריו מפחת. הביקורת הצביעה על כך, ש"מעטפות יום ראשון" מהוות טפסים כספיים כמוגדר בתכ"ם, ובהתאם להוראות דרוש פיקוח מיוחד על ביצוע עבודת ההדפסה וההכנה תוך שימת לב לפחת, המתהווה אגב ביצוע העבודה לשלביה.

בית המלאכה

בביקורת הקודמת צוין, שהמדפיס הממשלתי עושה עבודות תיקון של מכונות משרדיות בשביל משרדי הממשלה ובשביל חברות פרטיות בהפסדים ניכרים, ושדרוש, שהכנסות היחידה יכסו את הוצאותיה.

בדיקת מעקב, שנערכה בדצמבר 1963, העלתה, שגם בשנת הכספים 1962/63 המשך המדפיס לבצע את תיקוני המכונות בהפסדים ניכרים. בשנה זו הסתכמה ההוצאה הישירה על תיקוני מכונות ב־161,207 ל"י לעומת ההכנסה בסך 118,251 ל"י.

המרכז למיכון משרדי

הפיקוח על הציוד למיכון והחשבונות הכספיים

המרכז למיכון משרדי עוסק בביצוע ממוכן של רישומים המוניים הנערכים על ידי משרדי הממשלה — בעיקר על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אגף מרשם התושבים של משרד הפנים, משרדי האוצר והמסחר והתעשייה לצורכי הסטטיסטיקה של סחר חוץ — ובהכנת תלושי המשכורת וריכוזם של רוב יחידות הממשלה. את הנתונים מקבל המרכז מהממוינים. הוא מבצע עבודות מסוג זה גם בעד רשויות מקומיות ואיגודים ממשלתיים, ובמידה מצומצמת גם בעד לקוחות פרטיים. עבודתו נעשית על בסיס מסחרי.

במאי יוני 1963 נערכה ביקורת בהנהלת המרכז ובסניפיו בירושלים ובתל אביב. נבדקו במיוחד הנהלים, דרכי הפיקוח והרישום הקשורים בשכירת המכונות מאת החברה המספקת. כן נבדקה מחלקת הכספים והחשבונות של המרכז. בדיקת מעקב נערכה בנובמבר 1963.

שכירת מכונות

המרכז עושה את עבודתו באמצעות מערכת מכונות לעיבוד נתונים. מכונות אלו פועלות ברובן לפי שיטה קונבנציונלית, דהיינו בכרטיסים נקובים. באמצע שנת 1962 רכש המרכז מחשב אלקטרוני יחד עם המכונות הנלוות לו. מספר המכונות שבשימוש של המרכז מתקרב ל־120, והן כולן מתוצרת חברה אחת. רובן הגדול של המכונות הן בבעלות החברה

ומושכרות למרכז, לפי תנאי שכירות מקובלים לגבי מכונות כאלה; מיעוטן הן בבעלותו של המרכז.

דמי השכירות החודשיים למכונה נעים, בהתאם לסוגה, בין \$40 ל-\$610. לרובן של המכונות אביזרים שונים, שבעזרתם נעשות עבודות מסוימות; גם בעד אביזרים אלה משלמים דמי שכירות חודשיים בשיעור הנע בין \$3 ל-\$160. לגבי כל מכונה ואביזר נקבעים תנאים אלה בחוזים הנערכים בין החברה בעלת המכונות לבין המרכז. מלבד דמי השכירות חייב מזמין המכונה לשלם גם הוצאות הובלה, לרבות ביטוח, מבית החרושת שבחו"ל עד מקום ייעודה של המכונה וגם מכס ומס קנייה החלים עליה. השוכר רשאי, לאחר הודעה מראש, להחזיר לחברה את המכונה, ואז פוסקת חובתו לשלם דמי שכירות. אם החברה מוצאת לאותה מכונה שוכר חדש לפי תנאיה, מוחזר לשוכר הראשון, לפי הסדר עם החברה, חלק יחסי מהמסים, בהתחשב בתקופה, שהמכונה הייתה בידיו.

1. בשנת 1962/63 שילם המרכז, לפי ספריו, דמי שכירות בסכום של קרוב ל-800,000 ל"י. משרד מבקר המדינה ניגש לבדיקת דמי השכירות ששולמו, אך מחמת אי-סדרים בתייעוד התשלומים לא היה באפשרותו לבדוק את דמי השכירות אלא לגבי עשר מכונות בלבד. כיוון שהחוזים ושאר המסמכים לא רוכזו בתיקים נפרדים לפי המכונות ואביזריהן אלא הוחזקו בלא מיון, לא הייתה אפשרות לגבי קרוב למאה מכונות לבדוק, אם דמי השכירות שולמו לפי השיעורים, שנקבעו בתנאי החוזים הנוגעים לאותן מכונות. מלבד זה הוחזקו המסמכים בלא הפרדה בין מסמכים בעלי תוקף לבין אלו שפג תוקפם.

בעקבות הביקורת התחיל המרכז בהכנת תיק לכל מכונה לשם ריכוז האסמכתאות המתייחסות אליה.

2. המרכז מנהל כרטסת מכונות, המיועדת לשקף את נתוני היסוד הנוגעים לכל מכונה, כגון דגם המכונה ומספרה, תאריכי קבלתה והחזרתה, תנאי השכירות וסכומי הוצאות ההובלה, והמסים ששולמו. כרטסת זו מהווה את האמצעי היחיד — באין תיקייה מסודרת — שעל פיו יכול המרכז לבדוק את תקופות השכירות ואת שיעור דמי השכירות. בדיקה כזאת על פי רישום סדיר בכרטסת חשובה במיוחד, מאחר שהרכבן של המכונות וגם דמי השכירות החלים עליהן משתנים מפעם לפעם בגלל שינויים או הוספה של אביזרים, שהמרכז מזמינם, לאחר שהמכונה הופעלה.

הביקורת העלתה, שאף רישומי העזר שבכרטסת לא איפשרו לבדוק את נכונותם של דמי השכירות ששולמו. בהרבה מקרים לא נרשמו בכרטיסים נתוני יסוד או נרשמו בצורה שלא ניתן לפענח אותם בוודאות. ברוב המקרים אי אפשר היה לקבוע, על פי הרישומים בכרטיסים, מה תאריך קבלת האביזרים, שסופקו למרכז לאחר הפעלת המכונה, מה האסמכתא לקבלתם ומה גובה דמי השכירות החודשיים. נמצאו שלושה מקרים, שסכומי דמי השכירות הרשומים בכרטיס לא הזדהו עם אלה ששולמו לחברה על פי חשבוניותיה, ולא עלה בידי המרכז לקבוע את דמי השכירות הנכונים במקרים אלה.

בעקבות הביקורת ניגש המרכז לבדיקת כל הכרטיסים על סמך הנתונים המקוריים שבידו והנתונים, שאת המצאתם דרש בינתיים מהחברה. בד בבד עם הבדיקה והתיקונים של הרישומים בכרטיסים עורך המרכז על פי נתונים מתוקנים אלה השוואה אל המכונות עצמן. לפי הודעת המרכז הוא יוודא בתוך תהליך בדיקה זו גם את הצורך בכל האביזרים הנמצאים עתה בידו.

3. כל אחד משלושת סניפי המרכז מכין לסוף כל חודש רשימת מצבה של המכונות, שהופעלו. באותו חודש, ופרטי דמי שכירות, כפי שנדרשו על ידי החברה. לגבי מכונות מסוימות כוללים סכומי דמי השכירות, הנקובים ברשימות אלה, לעתים את דמי השכירות בעד אביזרים המורכבים למכונה, ולעתים נקובה השכירות בעד האביזרים בנפרד. בעריכת השוואה נסיונית של רשימות המצבה לחודשים דצמבר 1962, ינואר ופברואר 1963, אל דמי השכירות, ששולמו לאותם חודשים, לא הייתה באפשרות הביקורת לזהות, במספר מקרים, את האביזרים, שבעבורם שולמו דמי השכירות.

ביקורת, שנערכה בסניף המרכז בתל אביב, העלתה, שבעד שמונה מכונות מנקבות שילם המרכז, לפי חשבונות החברה, דמי שכירות חודשיים הכוללים דמי שכירות לשמונה אביזרים בסך \$ 3 לאביזר; אביזרים אלה לא נמצאו בעת הביקורת במכונות. עובדי המרכז לא יכלו לוודא, גם בעת בדיקת המעקב, אם נתקבלו האביזרים הנדונים במרכז, ואם הוחזרו האביזרים לחברה, ואם כן מתי. כן נמצא, שאביזר המורכב למכונה מלווחת, שדמי שכירותו היו \$ 50 לחודש, לא הופעל מאז דצמבר 1962; עד מועד הביקורת במאי 1963 נכללו דמי השכירות לאביזר זה בדמי השכירות, ששולמו בעד המכונה המלווחת. המרכז הודיע, שהחשבון השוטף יתוקן, והוא יברר עם החברה את גובה התשלומים העודפים.

גם אם כל אחד מהסכומים, שהביקורת העלתה לגביהן ספק, אינו גדול, עלולים סכומים אלה להצטבר לסכום ניכר בהתחשב במספר הרב של מכונות ואביזרים ובתקופות, שבהן היה שורר מצב עניינים לקוי. שורש הליקוי בכך, שהמרכז אינו מבסס את תשלומיו על נתוניו הוא אלא על חשבונות החברה, ואין לו אפשרות לבדוק כראוי את נכונות שיעורי דמי השכירות הנדרשים ממנו.

החזרת מסים

עד שנת 1957 נהנה המרכז, כמו שאר משרדי הממשלה, מפטור ממכס ומס קנייה. בעקבות חוק המכס, הבלו ומס הקנייה (ביטול פטור מיוחד), תשי"ז—1957, הוטלה גם על המרכז חובת תשלום מכס ומס קנייה. מסים אלה הם בסכומים בין 1,000 ל"י לכ-30,000 ל"י למכונה בהתאם לסוגה.

במשך התקופה אפריל 1960 — מארס 1963 הוחזרו לחברה, לפי הכרססת של המרכז, כ-100 מכונות. נמצא, שלא בכל המקרים הוחזר למרכז החלק היחסי של המסים, שהוא שילם בעד המכונות, שהוחזרו לחברה. המרכז לא ניהל רישומים מתאימים, שהיו מאפשרים לו לעקוב אחרי החזרת המסים, אלא הסתמך, בדומה לדמי השכירות, על הודעות החברה. הוא היה אפוא צריך לחכות לכך, שהחברה תחזיר לו ביזמתה את סכומי המסים, כאשר היא תמצא לקוח חדש למכונה שהוחזרה. כשהחברה החזירה מסים — במשך שלוש השנים האחרונות הודיעה החברה על זיכוי המרכז בסכומים המסתכמים בלמעלה מ-50,000 ל"י — לא בדק המרכז את נכונות הסכומים, שהוחזרו לו, ואף לא הבטיח לעצמו אפשרות בדיקתם, מאחר שהבסיס, לפיו חישובה החברה את סכום ההחזרה, לא היה ברור לו. סך 30,000 ל"י מהסכום הנזכר, שעל זיכוי הודיעה החברה במחצית השנייה של 1962, לא רשם המרכז בספריו, ואף לא ניכה מתשלומיו השוטפים לחברה.

בין 100 המכונות בקירוב, שהוחזרו לחברה בשנים 1960—1963, היו מכונות, שלא נפרקו כלל על ידי המרכז אלא הוחזרו לחברה ביום קבלתן, כשדמי הובלה ומסים שולמו על ידי המרכז.

— במאי 1961 נתקבלו שתי מכונות, בעבורן שילם המרכז מסים בסך 3.722 ל"י; המכונות הוחזרו ביום קבלתן. ביוני 1962 קיבל המרכז בחזרה סך 1.122 ל"י, ורק אחרי שפנה בעקבות הביקורת לחברה, קיבל באוגוסט 1963 עוד סך 985 ל"י. לא הוסבר לביקורת, מדוע הוחזר למרכז רק חלק הסכום ששילם.

— ביוני 1961 נתקבלו חמש מכונות, בעבורן שילם המרכז מסים בסך 7.847 ל"י; ביום קבלתן הוחזרו שלוש מכונות. המסים על מכונה אחת בסך 1.600 ל"י הוחזרו למרכז מיד; על פי פניית המרכז בעקבות הביקורת הוחזרו לו המסים על אחת מהמכונות הנותרות בסך 1.610 ל"י, והחברה הבטיחה להחזיר את המסים, ששולמו על המכונה השלישית. הביקורת לא קיבלה הסבר, למה הוזמנו מכונות אלה, ואם כבר הוזמנו, מדוע לא בוטלה ההזמנה מיד כשהוברר למרכז, שהן אינן דרושות לו.

בעקבות הביקורת פנה המרכז אל החברה בדרישה לבדוק, מה היה גורלן של כל המכונות, שהוחזרו לה בשנים האחרונות. עד לבדיקת המעקב בנובמבר 1963 החזירה החברה למרכז כ-6.000 ל"י מסכומי המסים ששולמו על מכונות, שהוחזרו לחברה, והחברה הודיעה, שהיא עוד חייבת להחזיר סך 26.000 ל"י; סכומים נוספים נמצאים בבירור.

המרכז הנהיג טפסים חדשים, כדי לרכז בצורה נאותה את כל הנתונים הדרושים לפיקוח על המכונות ולבדיקת החשבונות, והוציא הוראות נוהל מפורטות העשויות למנוע הישנות הליקויים שנקבעו. הוא הנהיג בספריו גם רישומים המשקפים את מצב חשבונותיו עם החברה בנוגע למכונות המוחזרות לה.

התקציב והחשבונות

המרכז הנחשב כיחידה עסקית, שעליה לכסות את הוצאותיה מהכנסותיה, נכלל בתקציב המדינה בסכום סמלי של 100 ל"י נטו. עד כה לא עלה בידי המרכז לסיים שנת כספים בלא גרעון. לפי הדו"ח הכולל של האוצר לשנת 1962/63 הגיע הגרעון באותה שנה ל-336,549 ל"י, אף כי היקף הפעולות, שאושר למרכז במשך השנה, עלה ב-50% בקירוב על ההיקף, שהיה מצופה לפי נתוני התקציב המקורי. מאחר שחלק לא מבוטל מהוצאות המרכז הן באופיין הוצאות קבועות, שאינן משתנות עם שינוי היקף הפעולות, אפשר היה לצפות לכך, שיווצר עודף.

להלן נתונים, על התקציב וביצועו לשנת 1962/63 לפי ספרי האוצר:

התקציב המסורי	התקציב אחר שינויים	הביצוע
ל"י	ל"י	ל"י
2,420,100	3,360,100	3,536,675
הוצאות		
— הפחתות		
2,030,000 (—)	2,810,000 (—)	2,721,868 (—)
השתתפות משרדי הממשלה		
390,000 (—)	550,000 (—)	478,258 (—)
הכנסות מגורמי חוץ		
100	100	336,549
הוצאה נטו		

לפי ספרי האוצר הגיע הגרעון לשנת 1961/62 לסך 261,219 ל"י ולשנת 1960/61 לסך 362,041 ל"י. ברם סכומי גרעונות אלה, לרבות סכום הגרעון לשנת 1962/63, אינם משקפים

את התוצאות הכספיות של פעולות המרכז לאמיתן, והם גדולים מסכומי הגרעונות למעשה; אחת הסיבות לכך בשיטת הרישום, שלפיה על המרכז לדווח על ביצוע תקציבו. לפי שיטה זו זוקף המרכז להוצאות של שנה מסוימת את הסכומים שהוציא ואת הסכומים, שהוא חייב לעובדים ולספקים, אך עוד לא שילם אותם עד תום שנת הכספים בהתאם להוראה הכלולה בחוק התקציב לשנים הנדונות, ואילו להכנסות של אותה השנה הוא זוקף רק את הסכומים שנתקבלו למעשה עד לתום שנת הכספים בעד השירותים, שהוא סיפק אותה שנה; את ההכנסות שהוא מקבל, לאחר תום השנה, בה הוא סיפק את השירותים, הוא מעביר לאוצר כהכנסות המדינה ולא לזכות תקציבו. כתוצאה משיטת רישום זו לא מצאו ביטוי בחשבונות התקציב של המרכז אלא בין הכנסות המדינה הסכומים הבאים: סך 131,693 ל"י בעד שירותים, שסופקו בשנת 1962/63, סך 73,881 ל"י בעד שירותים, שסופקו בשנת 1961/62, וסך 277,012 ל"י בעד שירותים שסופקו בשנת 1960/61. בניית תוצאות פעולות המרכז יש אפוא לצרף סכומים אלה להכנסותיו ולהקטין בהם את הגרעונות.

בעת הביקורת, בסוף יוני 1963, הראו ספרי המרכז חובות פתוחים בעד שירותים, שסופקו ללקוחות עד 31.3.1963, בסך של 320,000 ל"י בקירוב; כשליש מסכום זה — בתוכו סך 45,000 ל"י שחייבת לו הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה — רואה המרכז כחוב אבוד. אחת הסיבות להתהוות חובות אבודים היא, שלקוחותיו לא היו מוכנים לאשר חלק מחשבונותיו. שני השליש הנותרים — כ־210,000 ל"י — חייבות יחידות ממשלתיות שונות, רשויות מקומיות ומזמינים אחרים, ולדעת המרכז יש להגות, שחובות אלו ייגבו; מסכום זה חייבת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כ־65,000 ל"י; היא לא שילמה סכום זה למרכז בגלל חוסר תקציב. הביקורת הצביעה על כך, שהמרכז לא היה צריך לבצע עבודות בעד משרדי הממשלה, בלא שהובטח לו התשלום המתאים; ואם מסיבות טכניות לא ניתן לדחות או להפסיק עבודה, שבה התחילו, גם אם התשלום אינו מובטח, יש למצוא הסדר מתאים בין הגורמים השונים (המזמין, המרכז, אגף התקציבים) כדי למנוע התהוות חובות של יחידות ממשלתיות ליחידה אחרת, שלא יסולקו מחמת קשיים תקציביים.

משרד מבקר המדינה בדק גם את הנתונים החשבונאיים, שהמרכז מכין כל שנה על בסיס עסקי — להבחין מהבסיס התקציבי — כדי לקבל תמונה על רווחיותו כיחידה עסקית. נתברר, שאם יובאו בחשבון כל הסכומים שנגבו ואלה שהמרכז מקוה עוד לגבות, יהיה ההפסד נטו שהצטבר, לפי נתוניו, בשלוש השנים האחרונות כ־300,000 ל"י. סכום זה לא ניתן לוודא, כיוון שאין בידי המרכז מאזנים שנתיים או נתונים מדויקים על השקעותיו במשך השנים ועל התחייבויותיו. הביקורת העירה, שהקווים, לפיהם מפריד המרכז בהוצאותיו בין השקעות לבין הוצאות שוטפות, והבסיס, לפיו חישב המרכז פחת ורבית על ההשקעות, אינם נראים כסבירים. המרכז הודיע, שהתחיל באיסוף הנתונים, שיאפשרו לו לערוך בכל שנה חשבון רווח והפסד ומאזן נאותים.